Impact Factor 6.625

E-ISSN : 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Issue -312 (B) February- 2023

National Education Policy 2020

With Special Reference to Research & Development

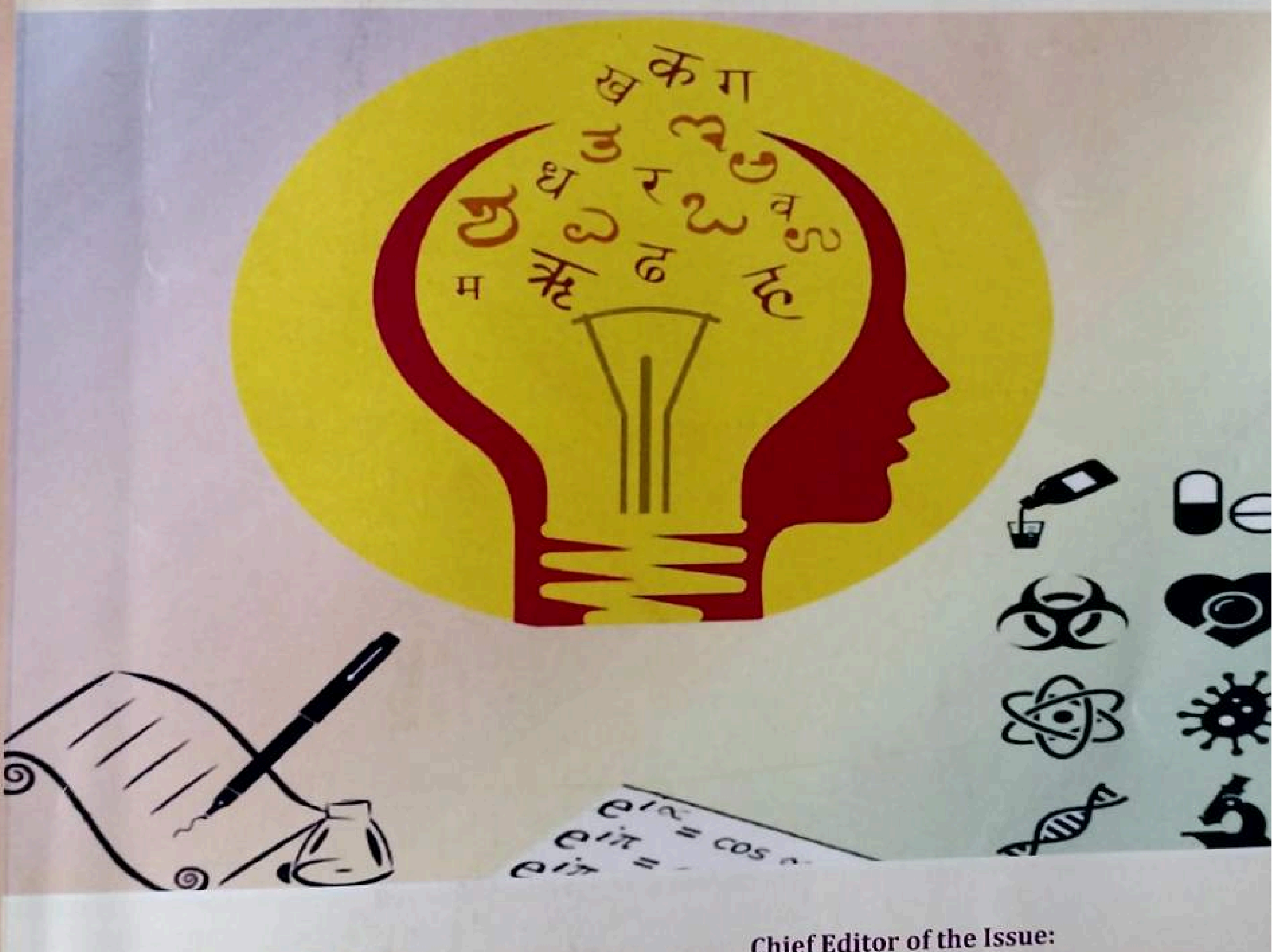

Guest Editors:
Dr. Vijay J. Medhane,
Principal,
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,
Dist-Nashik (MS) India,

Chief Editor of the Issue:
Dr. Dilip P. Pawar,
Professor & Head, Dept. of Marathi
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,
Dist-Nashik (MS) India,

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar

RESEARCH JOURNEY

SWATIDHAN PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

February-2023 E-ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Issue -312 (B)

National Education Policy 2020

With Special Reference to Research & Development

Editorial Board

Guest Editors:
Dr. Vijay J. Medhane,
Principal,
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,
Dist-Nashik (MS) India,

Executive Editor of the Issue:
Dr. Rajendra D. Vasait,
Asso. Prof., Dept. of Microbiology,
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,

Chief Editor of the Issue:
Dr. Dilip P. Pawar,
Professor & Head, Dept. of Marathi
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,
Dist-Nashik (MS) India,

Co-Editor of the Issue:
Dr. Avinash S. Kale,
Asso. Prof., Dept. of Microbiology,
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts,
Commerce and Science College Satana,

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar

Review Committee of the Issue

Dr. Dilip P. Pawar, Professor & Head, Department of Marathi
Dr. Prashant B. Koli, Assistant Professor, Department of Chemistry
Dr. Smt. Sunita B. Shewale, Assistant Professor, Department of Computer Science
Dr. Smt. Vaishali S. Bagul, Assistant Professor, Department of Political Science
Prof. Sandip C. Kurkute, Assistant Professor, Department of English
Prof. Shantaram S. Valvi, Assistant Professor & Head Department of Hindi
Dr. Bharat L. Gadakh, Assistant Professor, Department of Geography
Prof. Swapnil S. Shendge, Assistant Professor &Head Department of Physics
Dr. Sidharth D. Pagare, Assistant Professor &Head Department of Zoology
Dr. Bipin G. Sable, Assistant Professor, Department of Commerce
Prof. Nitin B. Borse, Asso.Professor &Head, Department of Geography
Prof. Sandesh V. Gaikwad, Assistant Professor, Department of Chemistry
MVPS' K.A.A.N.M. Sonawane Arts, Commerce and Science College, Satana,

*Cover Photo (Source) :

Price : Rs. 1000/-

© All rights reserved with the authors & publisher

Published by –
© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik
Email - researchjourney2014@gmail.com
Website – www.researchjourney.net

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal* | E-ISSN : 2348-7143
Issue - 312 (B) : National Education Policy -2020 | February-2023
Impact Factor : 6.625 | Peer Reviewed Journal

INDEX

Sr. No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1.	राष्ट्रीय शिक्षा नीति - 2020 और उसका भारतीय शिक्षा जगत में परिवर्तनशील प्रभाव	डॉ. अनीता कैमोर	05
2.	राष्ट्रीय शिक्षा नीति - 2020 का स्वरुप और हिंदी भाषा का महत्व	प्रा.निलेश पाटील	08
3.	नई राष्ट्रीय शिक्षा नीति-2020 और भाषा	प्रा.शांताराम बळवी	12
4.	नई शिक्षा नीति में भाषा और संस्कृति संवर्धन	प्रा. युवराज गातवे	16
5.	नवीन शैक्षणिक धोरण आणि वैश्विकरण	डॉ.ओ.एस.काळे, डॉ.आर.डी.वसाईत, प्रा.सी.एस.देवरे	19
6.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० चे अध्ययन	प्रा.दिलीप भामरे, डॉ.आण्णा शिंदे	23
7.	राष्ट्रीय शिक्षण धोरण-२०२० : उच्च शिक्षणातील बदल- एक मैलाचा दगड	प्रा. नानासाहेब निकम, डॉ. दिलीप पी. पवार	26
8.	नवीन शैक्षणिक धोरण - 2020 चे ठळक विशेष	डॉ.रमेश इंगोले	28
9.	नवीन शैक्षणिक धोरण-२०२० : एक अभूतपूर्व घटना	प्रा. आर. टी. तुपलोंढे, प्रा. व्ही. पी. शिवदे	32
10.	स्वातंत्र्योत्तर भारतातील शैक्षणिक धोरणातील बदलांचा चिकित्सात्मक अभ्यास (1948 ते 2020)	प्रा. नितीन बोरसे	37
11.	नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० चा एक चिकित्सात्मक अभ्यास	प्रा.ए बी राऊत	42
12.	भारतातील नवीन शैक्षणिक धोरण : आशास्थाने आणि आव्हाने	डॉ. वैशाली बागुल	46
13.	नवीन राष्ट्रीय धोरण आणि कौशल्य विकास	प्रा. सुलक्षणा कोळी	50
14.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-2020 समोरील आव्हाने	डॉ.श्रीमती कल्पना वाजे	54
15.	स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय शिक्षणाचे बदलते परिमाण : एक ऐतिहासिक अभ्यास	श्री. अमित निकम, डॉ. रमेश जाधव	58
16.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 अध्ययन एक अभ्यास	डॉ.धनंजय पवार	62
17.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण – २०२०	प्रा.कृष्णा पाडवी	66
18.	नवीन शैक्षणिक धोरण २०२०	प्रा. प्रकाश गवळी, प्रा. समाधान वायकंडे	74
19.	नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 : सर्वसामावेशक आणि महत्त्वाकांक्षी धोरण	कामिनी निफाडे, डॉ. दिलीप पी. पवार	78
20.	भारतातील शिक्षण प्रणाली व नवीन शैक्षणिक धोरण २०२०	श्रीमती अर्चना रमेश पगार	81
21.	भारतातील उच्च शिक्षण प्रणाली : नवीन शैक्षणिक धोरण आव्हाने व उपाय	प्रा. सतीश हरळ	86
22.	राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० मधील शालेय उद्दिष्टे	श्री. दत्तात्रय शिंदे	91
23.	नव्या शैक्षणिक धोरणातून व्यक्तिमत्त्व, क्षमता आणि कौशल्यविकास	प्रा.पंकज पवार, प्रा.कावेरी पवार	97
24.	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणातील महत्वाच्या बाबी	प्रा. हिरा बाघ	102
25.	नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 - अर्थ पुरवठा - सर्वांसाठी परवडण्याजोगे आणि दर्जेदार शिक्षण	रुपेश जाधव	107

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-2020 समोरील आव्हाने

डॉ.श्रीमती वाजे कल्पना महादू
के.पी.जी.कला,वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय इगतपुरी -४२२४०३
मोबाईल नं-९५५२३६४०३३
इमेल-kalpana.Waje829@gmail.com

प्रस्तावना-

संपूर्ण मानवी क्षमतेचा विकास करण्यासाठी आणि संपूर्ण मानवी क्षमता साध्य करण्यासाठी तसेच भारताच्या आर्थिक प्रगतीसाठी आणि जागतिक नेतृत्वाच्या दृष्टीने सामाजिक न्याय आणि समानता, वैज्ञानिक प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि सांस्कृतिक संरक्षण, सार्वत्रिक उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण देणे हे विकास व प्रगती करण्याचा सर्वोत्तम मार्ग आहे.व्यक्ती, समाज, देश आणि राष्ट्र यांच्या उन्नतीसाठी देशातील समृद्ध प्रतिभा आणि संसाधन योग्य वापर करणे गरजेचे आहे.पुढील काळात भारत सर्वात जास्त तरुण लोकसंख्याचा देश असणार आहे त्यासाठी त्यांना उच्च दर्जाच्या शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देणे हे आपल्या समोरील आव्हान असेल .म्हणूनच अलीकडेच मनुष्यबळ व्यवस्थापन मंत्रालयाने शैक्षणिक धोरणात इस्रोचे प्रमुख डॉ. के कस्तुरीरंगन यांच्या अध्यक्षतेखाली बदल केला आहे.

२१ व्या शतकातील गरजा ओळखून भारताला एक मजबूत राष्ट्र बनविण्यासाठी प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या अद्वितीय क्षमता विकसित करण्याच्या उद्देशाने तसेच इग्रजी शिक्षणात बदल करून स्वदेशी शिक्षणावर भर देणे गरजेचे आहे

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-2020 समोरील आव्हाने-

1. प्रत्येक मुलाची क्षमता ओळखणे आणि विकसित करणे:-

मूल्यांकनातून नित्य आणि फॉर्मेटिव्ह असेसमेंटकडे वळण्यात येईल, जे अधिक सक्षमतेवर आधारित असल्यामुळे नियमित शाळेत न येणाऱ्या विध्यार्थाचे मूल्यमापन करण्यास अडथळा येऊ शकतो. शिक्षण आणि विकासाला चालना देणे , विश्लेषण, गंभीर विचार आणि संकल्पनात्मक स्पष्टता यासारख्या उच्च-क्रम कौशल्यांची चाचणी करणे मोठे आव्हान असणार आहे

2. मुलांमध्ये साक्षरता आणि संख्याशास्त्राचे ज्ञान विकसित करणे:-

साक्षरता आणि संख्याशास्त्र शिकण्यासाठी तातडीची आणि आवश्यक पूर्वतयारी म्हणून, मूलभूत साक्षरता आणि संख्याशास्त्रावर राष्ट्रीय मिशनची स्थापना करण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे. 2025 पर्यंत सर्व प्राथमिक शाळांमधील संपूर्ण विद्यार्थ्यांसाठी सार्वत्रिक मूलभूत साक्षरता आणि संख्यात्मकता प्राप्त करण्यासाठी राज्ये एक अंमलबजावणी योजना तयार करणार असल्याने यासाठी राष्ट्रीय प्रोत्साहन धोरण तयार करणे गरजेचे होणार आहे.

3. बहुभाषेमुळे मातृभाषेला महत्व वाढल्यामुळे एकाच भाषेचा प्रभाव वाढेल :-

या धोरणात किमान इयत्ता 5 वी पर्यंत शिक्षणाचे माध्यम म्हणून मातृभाषा/स्थानिक भाषा/प्रादेशिक भाषा यावर जोर देण्यात आला आहे, परंतु प्राधान्याने इयत्ता 8 वी पर्यंत आणि त्यापुढील त्रिभाषा सूत्र

शालेय आणि उच्च शिक्षणाच्या सर्व स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी पर्याय म्हणून संस्कृतचा वापर केला जाईल. भारतातील इतर अभिजात भाषा आणि साहित्य देखील पर्याय म्हणून उपलब्ध असतील. कोणत्याही विद्यार्थ्यावर कोणतीही भाषा लादली जाणार नसल्यामुळे एकाच भाषेचे महत्व वाढण्याची शक्यता आहे

4. मूल्यमापनावर भर:-

शालेय अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्राचे उद्दिष्ट, विद्यार्थ्यांना प्रमुख कौशल्यांसह सुसज्ज करून अभ्यासक्रमातील सामग्री कमी करून आवश्यक शिक्षण आणि गंभीर विचार वाढवण्यासाठी अनुभवात्मक शिक्षणावर अधिक लक्ष केंद्रित केले जाणार असल्यामुळे .विद्यार्थाचा सर्वांगीण विकास साधण्यास खरी मदत होते कि नाही हे बघणे गरजेचे आहे . विद्यार्थ्यांची लवचिकता आणि विषयांची निवड वाढते का? कला आणि विज्ञान, अभ्यासक्रम आणि अतिरिक्त अभ्यासक्रम आणि व्यावसायिक आणि शैक्षणिक प्रवाहांमध्ये कोणतेही कठोर पृथक्करण केले जाणार नाही. शाळांमध्ये ६ वी पासून व्यावसायिक शिक्षण सुरू होईल आणि त्यात इंटर्नशिपचा समावेश असल्यामुळे खरोखरच ह्या मुलांना व्यवसायिक शिक्षण दिले जाते कि नाही हे पाहणे गरजेचे आहे .

5. शालेय अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्रातील सुधारणा:-

शालेय अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्राचे उद्दिष्ट, विद्यार्थ्यांना प्रमुख कौशल्यांसह सुसज्ज करून, अभ्यासक्रमातील सामग्री कमी करून आवश्यक शिक्षण आणि गंभीर विचार वाढवण्यासाठी अनुभवात्मक शिक्षणावर अधिक लक्ष केंद्रित करणे .विद्यार्थांचा सर्वांगीण विकास साध्य झाल्यामुळे . त विद्यार्थ्यांची लवचिकता आणि विषयांची निवड वाढणार आहे.कला आणि विज्ञान, अभ्यासक्रम आणि अतिरिक्त अभ्यासक्रम आणि व्यावसायिक आणि शैक्षणिक प्रवाहांमध्ये कोणतेही कठोर पृथक्करण केले जाणार नाही. शाळांमध्ये ६ वी पासून व्यावसायिक शिक्षण सुरू होईल आणि त्यात इंटर्नशिपचा समावेश असेल. शालेय शिक्षणासाठी एक नवीन आणि व्यापक राष्ट्रीय अभ्यासक्रम फ्रेमवर्क एक आव्हान असणार आहे .

6. न्याय्य आणि सर्वसमावेशक शिक्षणाकडे बारकाईने लक्ष देणे गरजेचे:-

जन्माला येणाऱ्या परिस्थितीमुळे कुठलाही विद्यार्थी शिकण्याची किंवा उत्कृष्ट कामगिरी करण्याची संधी गमावणार नाही .यासाठी सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या वंचित गटांवर विशेष भर दिला जाणार असल्यामुळे लिंग, सामाजिक-सांस्कृतिक, आणि भौगोलिक ओळख आणि अपंग यांचा समावेश आहे. उदा. अपंगत्व प्रशिक्षण, संसाधन केंद्रे, राहण्याची सोय, सहाय्यक उपकरणे, योग्य तंत्रज्ञान-आधारित साधने आणि इतर सहाय्यक यंत्रणेसह शिक्षकांच्या समर्थनासह त्यांच्या गरजा पूर्ण करण्यात येणार असल्या तरी प्रत्येक घटकाकडे बारकाईने लक्ष देणे गरजेचे होणार आहे.

7. ऑनलाइन शिक्षण आणि डिजिटल शिक्षण उपलब्ध करून देणे :-

जिथे पारंपारिक आणि वैयक्तिक शिक्षण पद्धती शक्य नसेल.अशा ठिकाणी गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळावे यासाठी ऑनलाइन शिक्षण पद्धतीला प्रोत्साहन देण्यात आले आहे. शालेय आणि उच्च शिक्षण या दोन्हींच्या ई-शिक्षणाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी MHRD मध्ये डिजिटल पायाभूत सुविधा, डिजिटल सामग्री आणि क्षमता वाढवण्याच्या उद्देशाने एक समर्पित युनिट तयार केले जाईल असे असले तरी भारतात ग्रामीण भागाचे प्रमाण जास्त असल्यामुळे खेडे गावात नेटवर्क सुविधा उपलाब्ध होणे कितपत शक्य होईल .हे बघणे गरजेचे आहे .

8. भारतात अनेक भाषा आल्यामुळे प्रत्येक भाषांचे संवर्धन करणे एक मोठे आव्हान ठरणार आहे :-

सर्व भारतीय भाषांचे जतन, वाढ आणि जीवंतपणा सुनिश्चित करण्यासाठी पाली, पर्शियन आणि प्राकृत, संस्कृत आणि मातृभाषा/स्थानिक भाषा वापरण्यात येईल.शिक्षणाचे आंतरराष्ट्रीयीकरण शैक्षणिक संस्थात्मक सहकार्याद्वारे आणि विद्यार्थी आणि प्राध्यापकांच्या गतिशीलतेद्वारे सुलभ केले जाणार असल्याने जागतिक क्रमवारीतील सर्वोच्च विद्यापीठांना आपल्या देशात कॅम्पस उघडण्यासाठी प्रवेश दिला गेल्याने भारतातील विद्यापिठांचे महत्व कमी होऊ शकते.

9. विद्यार्थ्यांच्या आवडीनुसार व्यावसायिक शिक्षण देणे हे एक मोठे आव्हान असेल :-

सर्व व्यावसायिक शिक्षण टेक्निकल युनिव्हर्सिटी, हेल्थ सायन्स युनिव्हर्सिटी, विधी आणि कृषी युनिव्हर्सिटी इत्यादी बहु-विषय संस्था बनण्याचे उद्दिष्ट असल्यामुळे बाहेरच्या विद्यापीठांचे महत्व वाढू शकते. व्यावसायिक शिक्षणामध्ये नैतिकतेचे शिक्षण आणि लोकांचे महत्त्व समाविष्ट केल्याने उद्देशासाठी शिक्षण, शिक्षण आणि सरावासाठी शिक्षण या गोष्टीचा विचार करणे गरजेचे होणार आहे.तसेच व्यवसायिक . कृषी विद्यापीठे, कायदा विद्यापीठे, आरोग्य विज्ञान विद्यापीठे, तांत्रिक विद्यापीठे आणि इतर क्षेत्रातील स्वतंत्र संस्था बहुविद्याशाखीय बनण्याचे उद्दिष्ट ठेवतील सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षण देणाऱ्या संस्थाना ओळख करू शकतात हे एक मोठे आव्हान असणार आहे .

10. शिक्षणात नवीन तंत्रज्ञान गरज: -

एक स्वायत्त संस्था, नॅशनल एज्युकेशनल टेक्नॉलॉजी फोरम (NETF), शिक्षण, मूल्यांकन, नियोजन, प्रशासन वाढविण्यासाठी तंत्रज्ञानाच्या वापराबर विचारांच्या मुक्त देवाणघेवाणीसाठी एक व्यासपीठ प्रदान करण्यासाठी,शिक्षकांच्या व्यावसायिक विकासाला मदत करण्यासाठी, वंचित गटांसाठी शैक्षणिक प्रवेश वाढविण्यासाठी आणि शैक्षणिक नियोजन, प्रशासन आणि व्यवस्थापन सुव्यवस्थित करण्यासाठी तंत्रज्ञानाचे शिक्षणाच्या सर्व स्तरांमध्ये योग्य एकीकरण केले जाणार असल्याने यासाठी लागणारा कालावधी आणि पैसा याचा विचार करण्याची गरज आहे.

11. विद्यार्थ्यांच्या आवडीनुसार व्यावसायिक शिक्षण देणे हे एक मोठे आव्हान:-

सर्व व्यावसायिक शिक्षण टेक्निकल युनिव्हर्सिटी, हेल्थ सायन्स युनिव्हर्सिटी, विधी आणि कृषी युनिव्हर्सिटी इत्यादी बहु-विषय संस्था बनण्याचे उद्दिष्ट असल्यामुळे बाहेरच्या विद्यापीठांचे महत्व वाढू शकते .व्यावसायिक तयारीमध्ये नैतिकतेचे शिक्षण आणि लोकांचे महत्त्व समाविष्ट केल्याने आवश्यकतेनुसार व्यवसायिक शिक्षणासाठी लागणाऱ्या भौतिक सुविधा उपलब्ध करून देणे मोठे आव्हान असणार आहे.

12. बाहेरील विद्यापीठांचे महत्व वाढेल:-

अंतःविषय विचार, चर्चा, वादविवाद, संशोधन आणि नवकल्पना. हे साध्य करण्यासाठी, व्यावसायिक शिक्षण हा एकूण उच्च शिक्षण व्यवस्थेचा अविभाज्य भाग असल्याने स्टँड-अलोन कृषी विद्यापीठे, कायदा विद्यापीठे, आरोग्य विज्ञान विद्यापीठे, तांत्रिक विद्यापीठे आणि इतर क्षेत्रातील स्वतंत्र संस्था, बहुविद्याशाखीय बनण्याचे उद्दिष्ट पुढे ठेवल्याने बाहेरील विद्यापीठांचे महत्व वाढू शकते.

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal* | E-ISSN : 2348-7143
Issue – 312 (B) : National Education Policy -2020 | February-2023
Impact Factor : 6.625 | Peer Reviewed Journal

निष्कर्ष :

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण हे योग्य दिशेने टाकलेले पाऊल आहे. हे गंभीर विचार, अनुभवात्मक शिक्षण, परस्परसंवादी वर्ग, एकात्मिक अध्यापनशास्त्र आणि सक्षमतेवर आधारित शिक्षणावर लक्ष केंद्रित करते. सर्वसमावेशक डिजिटल शिक्षण हे धोरणाचा एक मजबूत घटक आहे. जर शिक्षण व्यवस्थेत गुंतवणूक केली गेली आणि धोरणात नमूद केलेल्या आकांक्षा पूर्ण करण्यासाठी सर्व राज्यांनी सहकार्य केले तर भारत आपल्या तरुण लोकसंख्येचा फायदा घेऊ शकेल. सशक्त शिक्षण प्रणालीद्वारे, भारत स्वत: ला प्रस्थापित करण्याच्या दिशेने एक मोठे पाऊल उचलेल. एक ज्ञान महासत्ता संपूर्ण मानवी क्षमता प्राप्त करण्यासाठी न्याय आणि न्याय्य समाजाच्या विकासासाठी आणि राष्ट्रीय विकासाला चालना देण्यासाठी शिक्षण ही मूलभूत आवश्यकता आहे.

संदर्भ सूची :

1. www.google.com
2. भारतीय गणराज्याचे शासन आणि राजकारण :"डॉ.भास्कर.लक्ष्मण भोळे

RESEARCH JOURNEY

Maratha Vidya Prasarak Samaj's

Karmveer Abasaheb Alias N. M. Sonawane Arts, Commerce and Science College, Satana

Sponsored by,

BOD, Savitribai Phule Pune University, Pune

National Level Seminar

on

"National Education Policy 2020 with Special Reference to Research and Development"

15th & 16th February, 2023

CERTIFICATE

This is to certify that, Mr./Miss./Prof./Dr. Kalpana Mahadu Waje of K.P.G. Arts comm. and Sci College College / Institute has worked as Resource Person / Chaires a Session / Participated / Presented a Paper entitled राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण - 2020 समोरील आव्हाने

In Oral / Poster Session in the National Seminar on **"National Education Policy 2020 with Special Reference to Research and Development"** held on 15th & 16th February, 2023.

Dr. Rajendra D. Vasait
Co-ordinator

Prin. Dr. Vijay J. Medhane
Convener